

Dialogisk kommunikation skulle kunna göra det möjligt att öka värdet av kunnande, kreativitet och initiativkraft i våra samspel.

Av Bengt-Åke Wennberg



Jag har under julhelgen funderat över två ledare i GP. En av [Håkan Broström](#) och en av [Adam Cweyman](#). Broström påpekar att Sverige påminner om ett postkommunistiskt land där en av de mest djupgående effekterna var förstörelsen av civilsamhället: det fria föreningslivet, oberoende professioner och fackföreningar. Allt sögs upp i staten.

Cweyman påpekar i sin tur att vi fått en ny överhet, inte ett partisekretariat som i de gamla öststaterna, utan en "professionell-ledningsklass", eller en PM-klass (professional-managerial class) som förkortningen lyder. Personer i denna samhällsklass äger inte produktionsmedlen men arbetar ändå på sätt och vis i kapitalets tjänst. De är välutbildade tjänstemän, specia-

lister, forskare, mellanchefer och kommunikatörer. Det vill säga alla är beroende av och avlönade av staten eller större företag.

Denna elit bekämpar varandra, ofta på uppdrag av sina huvudmän. De har därmed enligt Cweyman varit i centrum för snart varje politisk konflikt i västvärlden under det gångna decenniet. De bråkar med varandra med argument som skall låta som att det är de som bäst värnar om de svaga i samhället. Samtidigt tillhör de själva en trygg, ekonomiskt välbärgad samhällsklass. De för sina huvudmäns talan om vem som gör de mest moraliska prioriteringarna och vilka grupper man ska satsa på men de håller sig långt ifrån den centrala frågan om hur man skulle kunna komma till rätta med de verkliga problem som skulle behöva åtgärdas för att underlätta för dem de talar om.

Jag håller alltså med Broström och Cweyman om analysen. Men jag tycker inte deras texter beskriver grunderna för skeendet på ett sätt som gör att de problem de anger – exempelvis kriminalitet, fattigdom, integration, äldrevård skulle kunna angripas på ett trovärdigt sätt. Texterna anklagar makthavarna – och PM-klassen – för att svika sitt ansvar för dem de har makten över och talar för. Men jag misstänker tyvärr att vilken annan konstellation som skulle ta makten skulle tillämpa precis samma debattform och vara lika beroende som den förra av PM-klassen. Inte heller med nya makthavare och huvudmän skulle det vara möjligt att komma till rätta med problemen. Problemet har därför enligt min mening djupare rötter än så. Detta handlar denna blogg om.

Den svenske författaren och filosofen Lars Gustafsson formulerade i en essä 1980 något han kallade problemformuleringsprivilegiet. Med problemformuleringsprivilegiet menade han makten att sätta dagordningen i en offentlig debatt. Han formulerade därmed en lingvistisk princip. En liknande princip har behandlats av flera forskare och författare. Principen har exempelvis av George Lakoff och Dave Snowden kallats framing.

Farorna med ett enda dominerande – och destruktivt – språkbruk – framing – i det offentliga samtalet har beskrivits av Viktor Kemperer i boken "LTI – Lingua Terti Imperi – Det tredje rikets språk". Han beskriver i denna bok hur nazisterna dominerade språkbruket i Tyskland. Destruktiviteten ligger i att språkbruket har en inbäddad lösning på de problem som uppstår som sällan är uppenbar för de som entusiastiskt ansluter sig till det eller passivt låter det pågå. Förtrycket är språkligt snarare än fysiskt. Det fysiska våldet legitimeras av språkbruket. Detta gör att mitt intresse väckts för den "framing" som formar den svenska debatten och de samtal jag medverkar i.

Jag tycker mig därvid ha observerat att den svenska samtals- och debattstilen – och kanske också den internationella debatten – har det språkbruk som Ivana Markova och Per Lindell kallar *monologiskt*. Mina funderingar kring deras resonemang har lett mig till att de samhällsförhållanden som Håkan Broström och Adam Cweyman klagat över har tillåtits växa fram och befästs just genom ett monologiskt språkbruk. Vill vi ta oss ur denna fälla och lämna det

samhälle som Broström och Cweyman klagar över så behöver vi därför enligt min mening ändra språkbruket till något som liknar det som Markova och Lindell kallar *dialogiskt*.

Monologisk kommunikation – enligt Markovas och Lindells definition – kännetecknas av att den utgår från samma grundantaganden som finns inom de vetenskaper i vilka man betraktar naturen som styrd av generella och allmängiltiga lagar och konstanta orsak-verkan samband. Genom att göra det håller man sig inom den frame som postulerats av PM-klassen. Detta har medfört att man i de samtal och diskurser som förs i samhället och i våra verksamheter språkligt behandlar organiseringsfrågor och mänskliga samspel med samma framing som används inom naturvetenskap, medicin och teknik. Var och en som lyssnar på samtal, debatter och resonemang skulle i princip kunna höra denna framing. Ett exempel är debatter om coronapandemin. Logiken är därvid ”teknisk”. Det låter ungefär så här – ”Vad skulle man ha behövt göra som hade skyddat de äldre”? – ”Har man gjort det bättre eller sämre än i andra länder”?

Man har emellertid sedan länge – inte minst i historisk forskning – kunnat konstatera att mänskliga samspel aldrig upprepar sig exakt likadant från gång till gång. Därför blir en sådan logik missvisande om man vill samtala om hur man tillsammans kan forma en önskad framtid. Det är inte alls säkert att det man gjorde förr i det samspele system som då fanns, har samma effekt på dagens skeende som det hade då, eftersom dagens medborgare har andra erfarenheter, andra kunskaper och lever i ett annat samspele system än som var fallet då.

Man behöver därför erkänna att ingen situation är den andra lik. Varje enskild person är unik och agerar i nuet på sitt sätt utifrån sin aktuella kunskap om det samspel denne tror sig om att medverka i. Samspelet kan ändras om och när deltagarna väljer att ingripa på ett sätt som bryter det etablerade mönstret. Därför är det självklart att det – när det gäller mänskliga samspel – inte går att hävda den allmängiltighet och det tidsberoende som man utgår från i naturvetenskap och liknande vetenskaper. Varje samspel – både stort och smått – är unikt nytt även om det kan ha likheter med andra situationer.

Den språkliga form som blivit en följd av de antaganden som ligger till grund för naturvetenskapen, och som förstärker den hierarkiska strukturen i mänskliga samspel, kallar Markova och Lindell för monologisk. Formen har sitt ursprung i Renée Descartes individualistiska syn på kunskap – nämligen att kunskapen om omvärlden finns i varje individs huvud och formas genom dennes sinnesintryck och förändras och verifieras i debatter med andra människor genom de propositioner som görs. Denna språkliga form har sedan ärvts och befästs genom sin tillämpning i akademiska och andra sammanhang. Den är särskilt dominerande i vårt skolväsende och i vårt karriärsystem.

Kunskapssökandet i en monologisk värld sker således genom *debatter* i vilka var och en formulerar och argumenterar för sin syn på sakfrågan. I debatten prövas sedan argumenten till dess man kan fastställa en ”*sanning*” som övertygat deltagare och åhörare. Detta är den språkliga form som de flesta av dagens debatter och samtal hamnar i. Denna språkliga sam-

talsform är alltså olämplig för att behandla alla sakfrågor som uppstår genom interaktiva processer. När det gäller mänskliga samspel är framtiden endast möjlig att förutse om man kan lita på att deltagarna väljer att agera på ett tidigare överenskommet sätt oberoende av vad som faktiskt händer. Men tänk om de fått nya insikter om vad som vore ett bättre agerande i den situation som är. Genom att hävda att överenskommelsen trots allt ska gälla, förlorar man möjligheten att utnyttja erfarenheter som löpande byggts upp och hindrar deltagarna att tillämpa sin kreativitet och sitt kloka omdöme.

Den svenske forskaren Anton Törnberg har i en avhandling – "The wicked nature of social systems" – hävdad att den i samspelet inbyggda komplexiteten gör att om deltagarna skulle agera slumpmässigt så skulle utfallet kunna bli på oändligt många sätt. Vilket av de möjliga sätten att agera som deltagarna ser som mest relevant och därför väljer i den aktuella situationen bestäms av deras erfarenheter, föreställningar och den mening de lägger i skeendet.

Det man söker sig fram till i ett samtal om hur det aktuella samspelet skall "ordnas" är således inte "sanningen" utan en *tillräckligt gemensam förståelse* för det skeende man medverkar i. Inom ramen för ett sådant psykologiskt kontrakt är man partners och inte över eller underställda. Förståelsen är möjlig eftersom människan redan från födelsen bär med sig en erfarenhet av både konstruktiva och destruktiva samspel. Denna kunskap kan därför "kännas igen" av andra även om den inte är formulerad i ord. Samspels erfarenheten är en gemensam kunskap som så att säga existerar *mellan oss*.

Kunskapen om ett visst aktuellt samspel finns således inte färdigformulerad. Den visar sig och upptäcks i det som Markova och Lindell kallar våra *dialoger* med varandra. Vad som gäller i varje situation behöver utforskas dialogiskt av de som deltar. För att göra det används de erfarenheter av samspel som deltagarna bär med sig, som man därför kan känna igen och som man med hjälp av varandra kan precisera och använda för att förstå situationen och varandras bidrag till skeendet. Tilliten uppkommer när man känner att man förstår varandra och är villig att hedra det psykologiska kontraktet.

Jag har tolkat det Markova och Lindell kallar dialogisk kommunikation så att den till skillnad från den monologiska (som bara presenterar den egna synen på situationen och strävar efter att övertyga den andre om att "jag har rätt och du har fel") efterfrågar och försöker tolka varandras bevekelsegrunder och resonemang för att man som deltagare gör som man gör eller har gjort som man gjort. Genom att man gör detta tillsammans uppstår den belysning av situationen och samspelssystemet som man behöver för att agera klokt och ansvarsfullt.

Ju fler sådana analyser man gör tillsammans desto mer lär man sig om sig själv och andra och om hur de interaktiva samspelssystem man medverkar i fungerar. Desto säkrare kan man sedan analysera och medverka i kommande analyser av andra samspelssituationer i framtiden. Man får efter hand en allt större repertoar av möjliga tolkningsmallar. Därför ser jag dialogisk kommunikation som ett nödvändigt hjälpmedel, och en viktig förmåga att utveckla, för att skapa ett rikt samhälle och effektiva verksamheter.

Referenser

Broström H (2020): Sverige påminner om ett postkommunistiskt land. GP 20 december 2020.

<https://www.gp.se/ledare/sverige-p%C3%A5minner-om-ett-postkommunistiskt-land-1.38816955>

Cweiman A (2020): Hur värdegrunden blev ett maktmedel för en ny överhet. GP 22 december 2020.

<https://www.gp.se/ledare/hur-v%C3%A4rdegrunden-blev-ett-maktmedel-f%C3%B6r-en-ny-%C3%B6verhet-1.38737988>

Gustafsson L (2017): Problemformuleringsprivilegiet. Samhällsfilosofiska studier. 1989. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Klemperer V (2006): Language of the Third Reich : LTI - Lingua Tertii Imperii- London: Bloomsbury Publishing PLC

Lakoff G (2004): Don't think of an elephant. White River Junction: Chelsea Green Publishing.

Lakoff G (2008): The Political Mind – Why You Can't Understand 21:st-Century American Politics with an 18th-Century Brain. New York: Viking Penguin.

Markova I, Linell P (2014): Dialogism and Monologism in the Study of trust and Communication. Editors introduction i: Linell, P. & Markova, I. (red.) (2014). *Dialogical approaches to trust in communication*. Charlotte, N.C.: Information Age Publishing.

https://books.google.se/books?id=xCy4AgAAQBAJ&pg=PR15&lpg=PR15&dq=%22Dialogism+and+Monologism+in+the+Study+of+Trust+in+Communication%22&source=bl&ots=353aY5Y3lR&sig=ACfU3U0tY_MgFr2fE5-hNt7mWgO_c4PVsg&hl=sv&sa=X&ved=2ahUKEwiqk7C_8ejtAhUrplsKHQ0fCVEQ6AEwAno

Olsson G (2007): Abysmal. A Critique of Cartographic Reason. Chicago: The University of Chicago Press.

Snowden DJ Boone ME (2007): A Leader's Framework for Decision Making. Harvard Business Review, 85(11):68-76.

Törnberg A (2017): The wicked nature of social systems. Göteborg: Doktorsavhandling vid sociologiska institutionen på Göteborgs Universitet.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/51507/3/gupea_2077_51507_3.pdf

Votinius S (2004): Varandra som vänner och fiender - En idékritisk undersökning om kontraktet och dess grund. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Wennberg B-Å (2018): Vi måste förändra det offentliga språket. Blogg i maj 2018. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://menvart.se/Filerpdf/2018-bloggar/Blogg180530.pdf>

Wennberg B-Å (2018): Triadiska samtal krävs för att formulera samarbetsåtagandet. Blogg i augusti 2018. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://menvalt.se/Filerpdf/2018-bloggar/Blogg1808241.pdf>